

*Наталія Клименюк,
ORCID iD 0000-0001-8442-8466
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
nataliia.klymeniuk@moipro.mk.ua*

ЗАБОРОНА НА «КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТИНСТВА», АБО ЧОМУ БУЛО ЗНИЩЕНО ПЕДОЛОГІЮ

Орієнтація на особистість дитини як головний об'єкт і цінність виховного процесу, визнання її своєрідності та унікальності, урахування її здібностей та талантів становлять сьогодні фундамент освітньої ідеології української системи освіти. Проте пошук шляхів модернізації системи освіти й виховання неможливий без історичного аналізу та наукових аналогій. Одне з провідних місць у сучасній педагогічній науці відведено дослідженню наукових поглядів та практики видатних педагогів минулого, які брали активну участь у становленні національної української школи. Саме їхні праці нині є базисом для відродження фундаментальних ідей української педагогіки минулого. Сьогодні актуалізувалося вивчення особливостей розвитку теоретичної та практичної педагогіки у 20-ті роки ХХ століття, оскільки саме в цей період дитинознавчі науки сповнювалися реформаторським змістом, а найпопулярнішою й суперечливою виявилася педологія. Метою цієї статті є ретроспективний аналіз основних засад педології як науки та висвітлення доробку педагогічної спадщини українських педологів, як-от: Степана Ананьїна, Олександра Залужного, Віктора Протопопова, Григорія Костюка, Якова Мамонтова, Івана Соколянського. Особливу увагу приділено аналізу педологічної спадщини Якова Чепіги. Проаналізовано основні орієнтири педології як науки, основні інструменти якої – природний експеримент, тестування та спостереження. Розглянуто питання соціально-історичних чинників знищення педології та політичного гоніння на її прихильників. Особливу увагу приділено огляду педологічних праць українських науковців 20-х, 30-х років ХХ століття, які відіграли важливу роль у становленні української національної школи, зокрема Якова Чепіги – видатного українського педагога, психолога, педолога та громадського діяча.

Ключові слова: виховання; дитина; експериментальна педагогіка; педологія.

© Клименюк Н. В., 2020

Вступ. Перетворення, які відбуваються на сучасному етапі розвитку українського суспільства, стосуються не лише політичних або соціально-економічних аспектів. Серед усіх галузей, де нині відбуваються реформи, найскладнішою є сфера освіти. Саме тому здійснюється інтенсивний пошук науковцями та практиками шляхів, які були би здатні увідповіднити сферу освіти тим вимогам, що репрезентуються

запитами не тільки нашого суспільства а й усього цивілізованого світу. До того ж сучасні мобілізаційні процеси не залишили нам іншого вибору.

Відродження національної ідеї дедалі частіше повертає нас до спадщини українських просвітителів, зокрема педагогів, завдяки поглядам та діяльності яких українська освіта й наука в дорядянській період посідала високе місце.

Мета статті полягає в ретроспективному аналізі основних засад педології як науки та висвітленні педагогічної спадщини українських педологів, зокрема Якова Чепіги. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: проаналізувати основні засади педології як науки; дослідити змістове наповнення наукових ідей українських педологів; висвітлити доробки педагогічної спадщини українських науковців, які розвивали ідеї педології.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Чимало молодих і досвідчених науковців нині звертаються до проблеми дослідження теоретичних і практичних аспектів педології як науки. Історико-педагогічною наукою певною мірою досліджена спадщина таких українських педологів, як С. Ананьїн, О. Залужний, І. Соколянський, В. Протопопов, Я. Чепіга. Цим дослідженням присвятили праці: Л. Березівська, Я. Ганіткевич, Н. Дем'яненко, О. Замашкіна, К. Корсак, Н. Кошечко, А. Москаленко, Л. Ніколенко, Л. Смолінчук, Н. Спінул, О. Сухомлинська, Т. Янченко.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи події минулого щодо становлення методології науки, цілком погоджуємося з відомим дослідником психології особистості та засновником соціально-психологічної теорії колективу А. В. Петровським: «Процеси перебудови не дозволяють нам відвертатися від важких і складних питань нашої історії, замовчувати їх, робити вигляд, нібито нічого особливого там не відбувалося, а якщо й було – то давно пройшло й замислюватися над цим не варто. Не може нас улаштувати і напівправа про важкі часи нашої історії, коли в суспільному житті виникло багато деформацій. Кульмінація наступу на психологію на «ідеологічному фронті» – розгром педології у зв'язку з прийнятою ЦК ВКП (б) Постановою від 4 липня 1936 року «О педологических извращениях в системе наркомпросов». Трагічні наслідки цієї акції відбивалися на долях психологічної науки протягом багатьох років і визначали її відношення з іншими суміжними галузями знань» (Петровский А. В., 1996, с. 246). Ось

чому зараз є сенс звернути увагу на період, що передує відомій постанові, та на події, що відбулися після неї, посівши особливе місце в історії педагогіки, психології, вікової фізіології, соціології дитинства, дефектології та низки інших галузей знань. Саме в цей час складаються категоричні оцінки й вироки, які залишаються практично незмінними до початку 60-х років і даються взнаки в подальшому, аж до нинішнього часу. Зрозуміти, як відбувався розвиток радянської психології, не звернувшись до проблеми її відношень із педологією, просто неможливо» (Петровский А. В., 1991, с. 1).

Нині в закладах вищої освіти навіть на педагогічних спеціальностях уже ніхто не згадує про педологію. Доля знищеної науки й досі лишається в затінку. Серед заборонених радянським режимом і оголошених буржуазними псевдонауками педологія посідає особливе місце. Свідків її появи й розквіту вже немає, а про її знищення ми судимо хіба що за сумно відомою постановою ЦК ВКП(б).

Що ж це за наука, яка у 20-ті роки ХХ століття набула стрімкого розвитку, а вже за десятиліття її розробники та прихильники репресовані? Ось деякі цитати з тієї «славнозвісної» постанови: «Практика педологів, що протікала в повному відриві від педагога і шкільних занять, обмежилася в основному хибно-науковими експериментами і проведенням серед школярів та їхніх батьків незліченної кількості обстежень у вигляді безглузвих і шкідливих анкет, тестів тощо, давно засуджених партією»; «ЦК ВКП (б) уважає, що такі збочення виховної політики партії в практиці органів Наркомпросів могли скластися в результаті того, що Наркомпроси досі перебувають осторонь від корінних і життєвих завдань керівництва школою та розвитку радянської педагогічної науки» (Законы и право, 2020); «Тільки кричущою неухвагою Наркомпросів до завдань правильної постановки справи виховання молодого покоління та невіглаством низки їхніх керівників можна пояснити той факт, що в системі Наркомпросів педагогіка зневажливо ого-

лошена «емпірикою» і «наукоподібною дисципліною»..., а повна шкідливих антимарксистських тенденцій, так звана педологія, була оголошена універсальною наукою...», покликаною направляти всі сторони навчально-виховної роботи, зокрема педагогіку і педагогів»; «Тільки зневагою Наркомпросів до керівництва педагогічною наукою і практикою можна пояснити той факт, що антинаукова і неосвічена теорія відмирання школи, засуджена партією, мала до останнього часу визнання в Наркомпросах, і її адепти у вигляді недовчених педологів насаджувалися в усе більш і більш широким масштабом» (Законы и право, 2020).

У джерелах з історії педагогіки педологія визначається як наука про виховання дітей, яка базується на розумінні залежності життя дитини від біологічних і соціальних факторів, впливу спадковості та незмінного середовища (Москаленко А. М., 2015).

Першу третину ХХ століття прийнято вважати періодом розквіту педології. Тоді вона фігурувала під назвами «генетична психологія», «психологія дитини», «наука про дитину», й інтерес учених до неї був неймовірно значний. Педологію не можна було назвати вузькою прикладною дисципліною, оскільки вона складалась із цілої низки наукових напрямів, однаковою мірою важливих для педагогів. Зокрема це були такі напрями: загальна й педагогічна психологія, дефектологія, рефлексологія, дитяча санітарія та гігієна, дитячі хвороби, анатомічно-фізіологічні особливості дитячого й підліткового віку, охорона дитинства, експериментальна педагогіка й психологія, методика експериментального обстеження дітей та молоді (Дем'яненко Н., Корсак К., 2000).

Педологія була чи не найголовнішим засобом виявлення рівня розвитку та індивідуальних особливостей неповнолітньої особи, оскільки її методологія дозволяла застосовувати й обґрунтовувати найперспективніші форми диференційованого навчання та виховання. У рамках педологічної науки розвивалися методи психоло-

гічної діагностики та експериментальної педагогіки. Тож не дивно, що в СРСР курс педології посідав одне з центральних місць під час підготовки педагогів, а підручники з педології сягали 800 сторінок (Дем'яненко Н., Корсак К., 2000).

Дослідники в галузі історії педагогіки виділяють чотири базові принципи, на яких розвивалася нова наука. Перший принцип – відмова від вивчення дитини «по частинах». Педологи справедливо вважали, що не можна досягти цілісного уявлення про особливості дитини, якщо частину її досліджуватиме психологія, частину – вікова фізіологія, ще частину – неврологія тощо. Ситуація погіршувалася тими факторами, що теоретичні знання й практична методологія різних наукових напрямів були неузгодженими, а дослідження розсіяними як у часі, так і в місцях їхнього проведення. Досліджуючи педологічний спадок, психолог А. В. Петровський зазначає: «Драматична коротка історія педології – це ланцюжок спроб відійти від так званого «вінегрету», тобто розрізнених, таких, що не стикаються, почерпнутих із різних наукових дисциплін відомостей про дітей, і прийти до синтезу знань, із різних сторін спрямованого на дитину. Однак драматичні обставини розвитку педології незабаром поклали край цим намаганням» (Петровський А. В., 1996, с. 249). Другим орієнтиром педологів був генетичний принцип. Дитина для них – це створіння, яке розвивається, і зрозуміти його можливо, лише беручи до уваги динаміку та тенденції розвитку. Третій принцип ґрунтувався на соціальному контексті, у якому проходить життя й розвиток дитини. Традиційна педагогіка на той час не враховувала побут, оточення та суспільне середовище, у якому зростає дитина, не брала до уваги той факт, що середовище здатне суттєво змінити не тільки психологію дитини, але й загальмувати антропоморфічні параметри вікового розвитку. А час роботи педологів припав на період 20-х років ХХ століття, коли їм часто доводилося мати справу з дітьми бездоглядними, фізично ослабленими від систематичного недоїдання. Саме тоді вони

висунули гіпотезу про те, що під впливом зтяжних дезорганізаційних соціальних факторів погіршується не лише психічна діяльність підлітка, але й знижується рівень засвоєння ним знань. Четвертий принцип – зробити науку про дитину практично значущою. Реалізація цього принципу зумовила появу педолого-педагогічного консультування, у результаті якого були здійснені перші спроби налагодити систематичну діагностику розвитку дитини і впровадити її в практику школи (Петровський А. В., 1996, с. 249–250).

Активний розвиток науково-методологічних засад педології в Україні відбувся протягом 1920–1923 рр. Найяскравішими представниками, які зробили суттєвий внесок у її розвиток і залишили значну педологічну спадщину, є Степан Андрійович Ананьїн, Віктор Павлович Протопопов, Яків Андрійович Мамонтов, Олександр Самійлович Залужний, Григорій Силевич Костюк, Яків Андрійович Мамонтов, Іван Опанасович Соколянський, Яків Феофанович Чепіга.

У педагогічній науці виокремилось одночасно кілька напрямів.

Яків Мамонтов – представник педоцентричного напрямку в педології, вихователь майбутніх педагогів, митців, автор власної концепції педагогічної творчості – зауважував, що «в центрі» педагогічного процесу перебуває дитина і всі педагогічні фактори мають бути «принатурені» до потреб дітей (Замашкіна О. Д., 2009, с. 44). Я. Мамонтову належить помітне місце в культурно-просвітницькому русі 20-х років ХХ століття. Педагог виводить власну концепцію педагогічної творчості (Замашкіна О. Д., 2009, с. 45). Учений досліджував проблеми педагогічної творчості, був прихильником методів естетичного виховання, здійснив спробу наукової класифікації всіх відомих на той час ідей та напрямів зарубіжної й вітчизняної педагогіки (А. М. Москаленко, 2015).

Олександр Залужний – представник соціогенетичного напрямку педології, свої теоретико-практичні дослідження вибудовував на основі рефлексології. Одним із перших

почав вивчати питання розвитку колективу, уважаючи, що об'єктом педагогіки має бути колектив, а не індивід. Науковець, базуючись на численних експериментальних рефлексологічних дослідженнях, розробив програму вивчення дитячих колективів, аналізуючи спілкування в дитинстві, простежуючи вікову динаміку розвитку та класифікуючи соціальні взаємодії, визначив типи соціальної поведінки дітей і виділив етапи набуття ними соціальних навичок (Спінул Н., 2014, с. 187).

Іван Соколянський – представник класичного напрямку педології, якого з упевненістю можна назвати науковцем світового рівня. Видатний медик-дефектолог, психоневролог, організатор Харківського інституту дефектології – першого та єдиного на той час у світі науково-дослідного закладу для вивчення особливостей сліпоглухонімих дітей, професор медичного інституту, засновник оригінального методу навчання дітей із повною втратою зору і слуху. Був першим, хто розробив методологію навчання й виховання сліпоглухих дітей, засновник науки тифлопедагогіки (Ганіткевич Я. В., 2016, с. 66). Американська журналістка Л. Вільсон, відвідавши харківську школу-клініку Івана Соколянського, писала: «Досягнуті результати – приголомшують. Усі вихованці володіють основними навичками самообслуговування, прибирають ліжка, їдять, гармонійно спільно працюють і бадьоро разом граються. Молодий 20-річний хлопець розмовляє і прекрасно виконує функції слюсаря. Розвиток кожного вихованця відображений графічно і зафіксований у щоденнику. Один лікар і один педагог зайняті виключно сімома сліпоглухонімими дітьми» (Ганіткевич Я. В., 2016, с. 71).

Та найвідомішою вихованкою цієї школи була Ольга Скороходова, яка навчилася говорити, писати і навіть листувалася з Максимом Горьким. Із часом вона сама почала навчати й виховувати дітей зі значними вадами зору й слуху одночасно. Є автором низки книг і поетичних збірок, а в 1961 році захистила кандидатську дисертацію та працювала старшим науковим спів-

робітником Інституту дефектології Академії педагогічних наук СРСР. За книгу «Як я сприймаю, уявляю та розумію навколишній світ» отримала першу премію Академії педагогічних наук, де в подробицях описала різні види чутливості, які в неї розвинулися завдяки методиці Івана Соколянського (Ганіткевич Я. В., 2016, с. 75). Сучасна теорія і практика роботи зі сліпоглухоніми дітьми не тільки у вітчизняній, але й у світовій практиці спирається на досягнення Івана Соколянського.

Одним із найвідоміших педагогів в Україні свого часу був Яків Феофанович Чепіга – український педагог, психолог, громадський діяч, палкий прихильник українського національного відродження. За життя він був досить знаменитим педагогом не тільки в Україні, але й за кордоном. Широкомасштабна науково-педагогічна спадщина Чепіги, як і його життєвий шлях, протягом тривалого часу були забуті й не вивчалися, що й не дивно, адже за свої націоналістичні ідеї 1938 року науковець репресований. Першу спробу проаналізувати його праці у 1967 році зробила Г. І. Савицька – дружина українського педагога В. І. Помагайби, видавши статтю «Я. Ф. Чепіга – невтомний борець за початкову освіту на Україні (1875–1938)». Наприкінці 80-х років ХХ століття об'єктивний аналіз його праць здійснюють Ж. Д. Ільченко (праця «Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) // Антологія педагогічної думки Української СРСР») та І. В. Зайченко у співавторстві з Ж. Д. Ільченко створюють вагомий науковий доробок – посібник «Концепція української національної школи у творчості Я. Ф. Чепіги» (Березівська Л. Д., 2006, с. 4–5).

Яків Зеленкевич (давнє козацьке прізвище Чепіга – успадкував від матері) народився 12 травня 1875 року в селі Мар'янка Херсонської губернії (нині Миколаївська область) в родині паламаря. У 12 років повністю осиротів, що не завадило йому отримати педагогічну освіту, яка дозволила йому не тільки вчителювати, а й працювати на керівних посадах. Здобута в Новобузькій учительській семінарії освіта та зна-

чний учительський досвід стали міцним підґрунтям у його ґрунтовній науково-педагогічній та адміністративній діяльності на ниві української освіти (Щербакова О. Л., 2008, с. 5–7).

На жаль, діяльність педагога й очікування позитивних змін в українській освіті мали трагічні наслідки. Спочатку Я. Чепігу звільнено з Науково-дослідного інституту педагогіки (1933 р.), а згодом (1937 р.) – заарештовано й засуджено на 10 років заслання до Магаданської області зі звинуваченням за участь в антирадянській націоналістичній організації та проведення терористичних актів проти керівництва партії та радянського уряду. У лютому 1940 року термін заслання науковцю зменшили наполовину, але це рішення було занадто запізним, оскільки вже немолодий Яків Феофанович Чепіга помер 22 серпня 1938 року в засланні. І лише в 1958 році трибуналом Київського військового округу справу Якова Чепіги припинено через недоведеність складу злочину (Щербакова О. Л., 2008, с. 8–9).

Спробуємо проаналізувати його праці в контексті саме педологічних аспектів. Центральним дослідженням Я. Ф. Чепіги щодо зазначеної проблеми є праця «Педологія, або наука про дітей» (1911 р.). Із самого початку міркування педагога обмежуються тим, що з найдавніших часів людство намагається зрозуміти внутрішній і зовнішній боки «найтаємнішої істоти» в світі. Цією істотою, якій людство віддає всю свою любов, є дитина. Та, шукаючи шляхи до її природи, людство створювало різноманітні системи навчання й виховання, будуючи свої припущення винятково на здогадках. Людство не мало досвіду спостереження та наукового вивчення дитини. І тільки деякі видатні педагоги вказували на необхідність уважного вивчення її психофізичної природи спільно з експериментом (Березівська Л. Д., 2006, с. 29).

Я. Чепіга вважає, що експериментальна педагогіка обов'язково ґрунтується на експериментальній психології, а отже дослідження дитячого душевного життя має стати обов'язковим. Значним недоліком по-

передньої педагогіки є те, що шкільне життя дитини, пов'язане з такими важливими функціями, як розумова робота, утома, уявлення, сприймання, пам'ять, не могли бути вивченими через звичайне спостереження. Для цього потрібна стала наука, яка б в основу вивчення цих функцій поставила експеримент. Учений зазначає: «Із цієї потреби в точній науці про дитину як об'єкт виховання в науці, котра вияснила б таємниці природи цього об'єкта, виникла експериментальна педагогіка, або педологія» (Березівська Л. Д., 2006, с. 29). Завданням цієї експериментальної педагогіки, зазначає вчений, є всебічно вивчити фізичну й духовну природу дитини, «зібрати й систематизувати все, що стосується її життя, знайти закони, яким підлягає її організм, і на них уже науково створити педагогіку» (Березівська Л. Д., 2006, с. 30).

Я. Чепіга наголошує на тому, що, роблячи якісь висновки про дітей, дорослі не можуть бачити й мислити так, як це роблять діти, тому педологія – це наука, яка має об'єднати знання батьків і педагогів для того, щоб максимально наблизитися до світу дитини. Як приклад, він наводить думку американського педагога С. Холла: «Майже кожна розумна мати може сказати, чи любить її дитина збирати пляшечки, гудзики, поштові марки, чи має вона товаришів, які хибі частіше всього робить, якими ляльками бавиться, коли в неї прорізалися зуби, на які хвороби хворіла і які її улюблені ігри. Тим більше може зібрати відомостей про різні прояви душевного життя в дітей учитель» (Березівська Л. Д., 2006, с. 30).

Учений, як і інші педологи, переконаний, що всі напрями, які вивчає педагогіка, мають бути органічно поєднані між собою. Не можна розглядати відокремлено, ізольовано одну від одної жодну проблему, тому, аби встановити точні наукові правила, треба багато спостерігати за дітьми. Спостереження, писав учений, приводить до «численних даних і числових порівнянь»: «Особливо потрібні спостереження під час вивчення нормальних і ненормальних дітей, спадковості, привтурення учнів до

тих або інших шкільних вимог та явищ. Порівняння під час масового вивчення дітей допомагають з'ясувати найважчі питання освіти й виховання дітей» (Березівська Л. Д., 2006, с. 30). Вершиною всіх емпіричних методів науковець вважає експеримент.

Яків Чепіга є послідовником поглядів американського вченого, психолога та педагога Гренвілла Стенлі Холла, який так само був учнем і послідовником учення відомого німецького лікаря, фізіолога й психолога, одного із засновників експериментальної психології Вільгельма Вундта. Стенлі Холла в педагогічних джерелах досить часто називають «батьком педології», хоча термін був запропонований американським дослідником Оскаром Крісменом у 1893 році. Аналізуючи концепцію педології Стенлі Холла, на якого досить часто посилається у своїх працях Яків Чепіга, варто зазначити такі її основні аспекти. Передусім важливо вивчати процес становлення психіки конкретної дитини. У її поясненні слід спиратися на біогенетичний закон, який так само ґрунтується на принципі рекапітуляції – скороченого повторення в індивідуальному розвитку основних етапів розвитку людського роду (Янченко Т. В., 2013, с. 43–47). Для вивчення дитячої психіки варто використовувати опитувальники. Діти, даючи відповіді на запитання, мають повідомляти про свої почуття, зокрема моральні й релігійні, про взаємини з іншими людьми, про свої спогади про щось і погляди на те, що їх оточує (Кравцова Т., 2014, с. 98–99).

Сам Я. Чепіга, розробляючи такі опитувальники, уважав, що опитувати потрібно не тільки дітей, а й обов'язково осіб, які спостерігають за дітьми. Для прикладу педагог наводить зразок анкети дослідження типів пам'яті професора А. П. Нечаєва. Так, у блоці питань для учнів наведені такі: «...як вам легше вчити уроки – із книг чи чужих слів?», «...у який спосіб легше вчити уроки – уголос чи про себе?», «...під час відповіді на уроці чи пригадуєте сторінку, де відповідь була надрукована?», «... чи пригадуєте шрифт підручника?» тощо.

Особам, які спостерігають, пропонували такі запитання: «у якій формі ви спостерігали і в яких умовах з'явилося почуття жаху в дітей?», «які фізичні риси жаху ви помітили?», «скільки боязких учнів у вас у класі?», «яке здоров'я цих дітей?», «який їхній розумовий розвиток?», «який у них характер?» тощо (Березівська Л. Д., 2006, с. 31). Поділяючи також думки французького психолога, розробника тестів інтелекту Альфреда Біне, Яків Чепіга розвиває думку, що сучасна школа чекає реформи, але її не можна вдосконалювати, а можна тільки замінити новою, і ця нова має ґрунтуватися на досвіді та бути експериментальною: «Шкільне життя дитини – найболючіше місце народного життя, народної освіти, виховання. Ніжний і найважливіший вік дитини припадає на роки шкільного навчання, на той час, коли дитина формується фізично, морально й естетично. Через те завжди представники педагогіки займалися створенням таких систем освіти, що були б найбільше відповідними дитячій природі» (Березівська Л. Д., 2006, с. 33).

У контексті вище зазначеного на сучасному етапі набуває актуальності вивчення та об'єктивна оцінка теоретико-методичних надбань минулого, зокрема педологічних аспектів наукової спадщини видатних українських педагогів періоду початку ХХ століття. Драматичні наслідки розгрому педології суттєво позначилися на розвитку практичної психології та експериментальної педагогіки. Реальне вивчення того, що являє собою дитина, поступово замінюється декларуванням того, якою вона повинна бути. Через гальмування розвитку діагностичної методології значна нестача діагностувальних методик призводила до того, що нерідко діти з серйозними вадами психічного розвитку навчалися разом із рештою дітей, заважаючи тим самим роботі всього класу, створюючи значні складнощі педагогам, але без усіякої користі

для самих цих дітей, оскільки вони потребували спеціального навчання. Недовіра до особистісних тестів та опитувальників побутувала ще протягом досить тривалого часу в радянській педагогіці й психології. І тільки наприкінці ХХ століття вітчизняна наука розпочала роботу зі створення психолого-педагогічної діагностики, валідизації та стандартизації тестів, а також адаптації зарубіжних методик до своїх умов (Петровський А. В., 1996, с. 256–257).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, повертаючись до особливостей реформування сучасної освітньої галузі, можемо констатувати, що сучасні українські педагоги активно впроваджують положення особистісно орієнтованої парадигми освіти, яка ґрунтується на дитиноцентричних засадах. Ідеї індивідуального диференційованого підходу стали основоположним концептом філософії освіти ХХІ століття. Дитині треба надавати знання згідно з її індивідуальними можливостями – це основна складова педологічного світогляду, якої сьогодні дотримується не тільки українська, але й світова педагогічна наука. Цілком погоджуємося з думкою професора Н. Дічек, яка полягає в тому, що нині немає підстав стверджувати, що потенціал індивідуалізації вичерпано (Дічек Н., 2019, с. 15): «Надважливим є те, що проголошення особистісної орієнтації освіти дало поштовх трансформації ставлення до освіти і до особистості дитини-учня, адже їх було визнано ключовими цінностями» (Дічек Н., 2019, с. 17). Дитину потрібно залучати до постійного процесу самореалізації на основі її реальних індивідуальних можливостей і здібностей; тільки за таких умов розвитку дитина повністю зможе реалізувати себе, ставши дорослою. Подальший напрям досліджень буде зосереджено на висвітленні положень особистісно орієнтованого навчання і виховання в сучасній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вибрані педагогічні твори: навч. посіб. / Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) ; упоряд., наук. ред. Л. Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. – Харків : ОВС, 2006. – 327 с.
2. Ганіткевич Я. В. Соколянський Іван – видатний вчений та організатор української медицини [Електронний ресурс] / Я. В. Ганіткевич // Львівський медичний часопис

(Acta Medica Leopoliensia). – 2016. – Том 22, № 1. – С. 66–78. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lmch_2016_22_1_16.pdf, вільний. – Загол. з екрану.

3. Дем'яненко Н. Ключ до нестандартної дитини допоможе підібрати педологія [Електронний ресурс] / Н. Дем'яненко, К. Корсак // Дзеркало тижня. – 2000. – 10–17 листопада. Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/klyuch_do_nestandardnoyi_ditini_dopomozhe_pidibrati_pedologiya.html/, вільний. – Загол. з екрану.

4. Дічек Н. Розвиток філософських і психологічних засад особистісно орієнтованої освіти в незалежній Україні / Н. Дічек // Педагогічний процес : теорія і практика. – 2019. – № 1–2 (64–65). – С. 15–28, DOI: 10.28925/2078-1687.2019.1-2.

5. Замашкіна О. Д. Концепція розвитку особистості у науково-педагогічній спадщині Я. Мамонтова / О. Д. Замашкіна // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : зб. наук. праць ІДГУ. – Ізмаїл : ІДГУ, 2009. – Вип. 26. – С. 44–47.

6. Історія вітчизняної педагогіки : навч. посіб. / ред. А. М. Москаленко ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. – 303 с.

7. Кравцова Т. Теоретичні основи педологічної концепції у педагогічній спадщині Стенлі Холла / Т. Кравцова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка] / ред. В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2014. – Вип. 125. – С. 97–101.

8. Науково-педагогічна та просвітницька діяльність Якова Чепіги : навчальний посібник / уклад. О. Л. Щербакова. – Миколаїв : АТОЛ, 2008. – 96 с.

9. О педологических извращениях в системе наркомпросов : постановление ЦК ВКП(б) от 4.07.1936 г. [Електронний ресурс] // Постановление_ЦК_ВКП(б)_от_4.07.1936_о_педологических_извращениях_в_системе_Наркомпросов. Режим доступу: <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=1933>, вільний. – Загол. з екрану.

10. Петровский А. В. Запрет на комплексное исследование детства / А. В. Петровский // Репрессированная наука / под общ. ред. проф. М. Г. Ярошевского. – Ленинград : «Наука», 1991. – С. 126–136.

11. Петровский А. В. История и теория психологии / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – Ростов-на-Дону : издательство «Феникс», 1996. – 416 с.

12. Спінул Н. Погляди вітчизняних педагогів-рефлексологів 20-х рр. ХХ ст. / Н. Спінул // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка] / ред. В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2014. – Вип. 131. – С. 185–188.

13. Чепіга Я. Педологія, або наука про дітей / Я. Чепіга // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ–ХХ ст.) : хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська. – Київ : Науковий світ, 2003. – С. 208–212.

14. Янченко Т. В. Теорія рекапітуляції Дж. Болдуїна як підґрунтя наукового розвитку педології / Т. В. Янченко // Шлях освіти : науково-методичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 43–47.

ЗАПРЕТ НА «КОМПЛЕКСНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕТСТВА», ИЛИ ПОЧЕМУ БЫЛА УНИЧТОЖЕНА ПЕДОЛОГИЯ

*Клименюк Наталья,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры педагогики,*

*психології і менеджмента освіти,
Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования,
ул. Адмиральская, 4-а, 54001, г. Николаев, Украина
nataliia.klymeniuk@moippo.mk.ua*

Ориентация на личность ребенка как главный объект и ценность воспитательного процесса, признание ее своеобразия и уникальности, принятие во внимание ее способностей и талантов составляют сегодня фундамент образовательной идеологии украинской системы образования. Но поиск путей модернизации системы образования и воспитания невозможен без исторического анализа и научных аналогий. Одно из ведущих мест в современной педагогической науке отведено исследованию научных взглядов и практики выдающихся педагогов прошлого, которые принимали активное участие в становлении национальной украинской школы. Именно их работы сегодня являются базисом для возрождения фундаментальных идей украинской педагогики прошлого. Сегодня особенно актуализировалось изучение особенностей развития теоретической и практической педагогики в 20-е годы XX столетия, поскольку именно в этот период науки о ребенке наполнялись реформаторским содержанием, а наиболее популярной и противоречивой оказалась педология. Целью данной статьи является ретроспективный анализ основных принципов педологии как науки и освещение наработок педагогического наследия украинских педологов, а именно: Степана Ананьина, Александра Залужного, Григория Костюка, Якова Мамонтова, Виктора Протопопова, Ивана Соколянского. Особенное внимание уделено педологическому наследию Якова Чепиги. Проанализированы основные ориентиры педологии как науки, основным инструментом которой были природный эксперимент, тестирование и наблюдение. Рассмотрены вопросы социально-исторических факторов уничтожения педологии и политического гонения на ее сторонников. Особое внимание уделено обзору педологических работ украинских ученых 20-х, 30-х годов XX столетия, которые сыграли важную роль в становлении украинской национальной школы, в частности Якова Чепиги – выдающегося украинского педагога, психолога, педолога и общественного деятеля.

Ключевые слова: *воспитание; педология; ребенок; экспериментальная педагогика.*

THE BAN OF «CHILDHOOD COMPREHENSIVE STUDY» OR WHY PEDODOLOGY WAS DESTROYED

Klymeniuk Nataliia,
*Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.),
Associate Professor
Department of pedagogy psychology
and education management
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
nataliia.klymeniuk@moippo.mk.ua*

Ukrainian educational system recognises a child's uniqueness as the main object and

value of the learning process. But educational reforms are not possible without historical analysis and scientific analogies. Modern pedagogical science studies views and practices of brilliant teachers of the past, who took an active part in the building of the national Ukrainian school. Today their works keep having a great impact on Ukrainian pedagogy.

The purpose of the article is a retrospective analysis of the basic pedology principles and covering the pedagogical heritage of Ukrainian such pedologists as Viktor Prototopov, Stepan Ananin, Yakiv Mamontov, Hryhorii Kostyuk, Oleksandr Zaluzhnyi, Ivan Sokolianskyi. Particular attention is paid to the analysis of Yakiv Chepiga's legacy as he was a famous Ukrainian teacher and public figure. There are analyzed the main guidelines of pedology science which used experiment, testing and observation. The issues of pedology destruction and its supporters' persecution are considered in the article. Emphasis is put on the review of Ukrainian pedologists' works of the 20s, 30s of the XX century, in particular Yakiv Chepiga's activity.

Keywords: *child; education; experimental pedagogy; pedology.*

REFERENCES

1. Chepiha, Ya. (2003). Pedolohiia, abo Nauka pro ditei [Pedology or The science of children]. In *Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky (druha polovyna XIX–XX st.)* [Little-known primary sources of Ukrainian pedagogy (second half of the XIX–XX centuries)]: L. D. Berezivska (Ed.), s. 208–212. Kyiv: Naukovyi svit (ukr).
2. Chepiha (Zelenkevych), Ya. F. (2006). *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]. L. D. Berezivska (Ed.). Kharkiv: OVS (ukr).
3. Demianenko, N. (2000). Kliuch do nestandartnoi dytyny dopomozhe pidibraty pedolohiia [Pedology will help to find the key to a non-standard child]. *Dzerkalo tyzhnia*. 10–17 lystopada. Retrieved from: https://dt.ua/EDUCATION/klyuch_do_nestandartnoyi_ditini_dopomozhe_pidibrati_pedologiya.html (ukr).
4. Dichek, N. (2019). Rozvytok filosofskykh I psykholohichnykh zasad osobystisno oriientovanoi osvity v nezalezhnii Ukraini [The development of philosophical and psychological principles of personality-oriented education in independent Ukraine]. *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka*. 1–2 (64–65), 15–28, DOI: 10.28925/2078-1687.2019.1-2 (ukr).
5. Hanitkevych, Ya. V. (2016). Sokolianskyi Ivan – vydatnyi vchenyi ta orhanizator ukrainskoi medytsyny [Sokoliansky Ivan – an outstanding scientist and organizer of Ukrainian medicine]. *Acta Medica Leopoliensia*. 22 (1). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lmch_2016_22_1_16.pdf (ukr).
6. Kravtsova, T. (2014). Teoretychni osnovy pedolohichnoi kontseptsii u pedahohichnii spadshchyni Stenli Kholla [Theoretical foundations of the pedological concept in the pedagogical heritage of Stanley Hall]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*. V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko et al. (Eds.). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 125, 97–101 (ukr).
7. Moskalenko, A. M. (Ed.). (2015). *Istoriia vitchyznianoi pedahohiky* [History of national pedagogy]. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet» (ukr).
8. O pedologicheskikh izvrashhenijah v sisteme narkomprosov: postanovlenie CK VKP(b) ot 4.07.1936 g. [On pedagogical perversions in the system of People's commissariat for

education: resolution of the Central Committee of the Union Communist Party of Bolsheviks dated July 4, 1936]. Postanovlenie CK VKP(b) ot 4.07.1936 o pedologicheskikh izvyrashhenijah v sisteme Narkomprosov. Retrieved from: <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=1933> (rus).

9. Petrovskij, A. V. (1996). *Istorija I teorija psihologii* [History and theory of psychology]. Rostov-na-Donu: Izdatel'stvo «Feniks» (rus).

10. Petrovskij, A. V. Jaroshevskij, M. G. (Ed.). (1991). Zapret na kompleksnoe issledovanie detstva [The ban on comprehensive child hood research]. In *Repressirovannaja nauka* [Repressed science]. Leningrad: «Nauka», 126–136 (rus).

11. Shcherbakova, O. L. (Ed.) (2008). *Naukovo-pedahohichna ta prosvitnytska diialnist Yakova Chepihy* [Scientific-pedagogical and educational activity of Yakov Chepiha]. Mykolaiv: ATOL (ukr).

12. Spinul, N. (2014). Pohliady vitchyznianskykh pedahohiv-refleksolohiv [The view of national teachers-reflexologists of the 20ies of the XX century]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*. V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko et al. (Eds.). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 131, 185–188 (ukr).

13. Yanchenko, T. V. (2013). Teoriia rekapituliatsii Dzh. Bolduina yak pidgruntia naukovooho rozvytku pedolohii [J. Baldwin's recapitulation theory as a basis for the scientific development of pedology]. *Shliakh osvity*, 2, 43–47 (ukr).

14. Zamashkina, O. D. (2009). Kontseptsiiia rozvytku osobystosti u naukovo-pedahohichnii spadshchyni Ya. Mamontova [The concept of personality development in the scientific and pedagogical heritage of Mamontov J.]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, 26, 44–47. Izmail: IDHU (ukr).